

ZNAČAJ RODNE PERSPEKTIVE U MEDIJSKOM IZVEŠTAVANJU O SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

Sažetak: Iako je problem nasilja u porodici više nego ozbiljna tema, mediji u Srbiji, a naročito dnevna štampa, do danas nisu uspeli da nađu uspešan način za izveštavanje o slučajevima ove vrste. Model koji trenutno dominira u medijima, karakterističan je za senzacionalističko novinarstvo, i ne doprinosi rasvetljavanju problema, već osnaživanju dominantnih stereotipa. Jedan od razloga za neadekvatno izveštavanje je nedostatak rodne perspektive u pristupu ovom fenomenu.

U ovom radu ću analizirati načine na koje se slučajevi nasilja u porodici (sa posebnim osvrtom na slučajeve ubistva u porodici) tretiraju u dnevnoj štampi. Takođe ću ukazati na konkretne načine na koje rodna perspektiva nije uzeta u obzir, kao i načine na koje bi njeno uključivanje moglo da doprinese profesionalnijem i konstruktivnijem izveštavanju o ovim teškim temama, te podizanju društvene svesti o najboljim načinima njihovog rešavanja. U ovome ću se prvenstveno oslanjati na uvide savremene feminističke teorije o fenomenu porodičnog nasilja.

Cljučne reči: nasilje u porodici, novinarska etika, rodna perspektiva, feministička teorija

1. Uvod

Mediji čine mnogo više od informisanja javnosti, oni oblikuju stvarnost u kojoj živimo. Vesti se dele na udarne i one koje to nisu; u štampanim medijima postoje vesti za naslovnu stranu i one koje se objavljuju posle desete strane. Određivanje šta će se objaviti na naslovnoj strani i šta će se objaviti kao udarna vest utiče na shvatanje šta je zaista bitno u određenom društvu. Naravno, nije samo bitno šta se objavljuje, već i kako se o tim događajima izveštava.

U ovom radu ću se osvrnuti na odnos medija prema jednom od ozbiljnih problema današnjeg društva – prema nasilju u porodici, tačnije prema jednoj podvrsti tog nasilja, nasilju nad ženama. Kao potencijalne senzacionalne vesti, ovi slučajevi neretko dolaze na prve strane novina i među udarne vesti. Na žalost, to ne znači da se nasilje u porodici u medijima tretira onako kako zaslužuje, kao izuzetno ozbiljan društveni problem.

Naime, slučajevi nasilja u porodici predstavljaju specifičnu vrstu nasilja, među žrtvama ili onima koji su povezani sa zločinom neretko se nalaze maloletna lica, ti slučajevi se često dešavaju u manjim zajednicama (predgrađa velikih gradova, manji gradovi i seoske sredine) gde je lako na osnovu određenih podataka

prepoznati počinioca i/ili žrtvu/e. Od medija bi se očekivalo da se prema tim slučajevima odnose sa posebnom pažnjom. Međutim, upravo ovi slučajevi najčešće bivaju podvrgnuti senzacionalizaciji, daju im se bombastični naslovi, objavljuju se fotografije žrtava i lični podaci (neretko se posredno objave i imena maloletnih žrtvi ili srodnika – na primer, navede se ime i prvo slovo prezimena, međutim roditelji su navedeni punim imenom i prezimenom).

Pored nedostatka primene novinarske etike, jedna od osnovnih komponenti koja nedostaje u izveštavanju o slučajevima nasilja u porodici je osvrt na rodnu perspektivu. U ovom radu ću ukazati na načine na koje se rodna perspektiva zanemaruje, kao i na načine na koje bi uključivanje rodne perspektive doprinelo profesionalnijem izveštavanju o slučajevima nasilja u porodici. Takođe ću ukazati na načine na koje bi mediji, kroz uključivanje rodne perspektive, pomogli da se podigne svest društva o ovom ozbiljnom problemu. Uključivanjem rodne perspektive i insistiranjem na etičkom izveštavanju o ovom ozbiljnom problemu, mediji bi mogli da doprinesu i podizanju svesti društva.

U prvom delu rada ću se osvrnuti na nasilje u porodici, kao društveni problem, ali pre svega kao problem koji se može analizirati i rešavati jedino ukoliko se obrati pažnja na rodnu perspektivu. Takođe ću ponuditi kratak pregled odnosa zakonodavstva prema ovom problemu i na koji način odnos zakonodavstva utiče na odnos društva prema ovim slučajevima. Nakon toga ću se preko tri primera osvrnuti na odnos medija prema slučajevima nasilja u porodici i na koji način rodna perspektiva nedostaje u tim izveštajima, kao i na koje načine bi u tim konkretnim slučajevima doprinela boljoj analizi to jest izveštavanju. U dva primera ću se osvrnuti na konkretne slučajeve, dok ću se u poslednjem primeru osvrnuti na dva autorska teksta.

2. Nasilje u porodici kao rodni problem

„...žrtve nasilja u porodici suočene su sa specifičnim okolnostima jer žive sa svojim nasilnikom. Svaka žena mora da se suoči sa strašnom istinom da je osoba kojoj je najviše verovala povređuje. Možda su zajedno godinama, uključujući mnogo dobrih godina. Deca ga verovatno vole, i ona takođe označavaju vezu koja ne može biti raskinuta i koja znači nastavak kontakta. Slično drugim oblicima nasilne viktimizacije, nasilje u porodici je još i više razarajući zločin. Dom bi trebalo da bude mesto saosećanja i ljubavi i, prema seksističkoj ideologiji, na ženi je da obezbedi taj spokoj. Kada njen suprug naruši ovu normu, ne samo što je izdao poverenje i ljubav, već i nameće stav da je njegova izdaja njena krivica. Žena žrtva nasilja u porodici oseća sram zbog svog 'neuspeha'; ona se takođe oseća izuzetno izolovanom u svojoj viktimizaciji zbog kulturnih stavova o privatnosti i svetosti doma: niko ne sme da zna šta nije u redu u porodici“ (Schechter, 1982: 19).

Nasilje nije rodno neutralno.¹ Većina počinitelaca nasilja su muškarci, mada muškarci čine i većinu žrtava nasilja. Međutim, kada se priča o nasilju u porodici, rodni aspekt postaje još očigledniji – dok su većina nasilnika, kao i kada se uop-

¹ Kimmel, 2011: 381.

šte govori o nasilju, i dalje muškarci, većinu žrtava predstavljaju žene.² U publikaciji *Žene i muškarci u Srbiji: šta nam govore brojke*, može se pročitati podatak da su 2010. godine 75% žrtava nasilja u porodici činile žene.³

Sama činjenica da je verovatnoća da će počililac nasilja biti pripadnik određenog roda (muškog) problem nasilja čini pre svega rodnim problemom. Međutim, ta konstatacija nije dovoljna. Primena feminističke teorije je potrebna kako bi se od puke konstatacije – *muškarci kao rod su skloniji vršenju nasilja* – došlo do analize problema i konačno iznalaženja rešenja. Kako bismo mogli da nastavimo, ukratko ću se osvrnuti na razliku između pola i roda, kao i na koncept 'rodnih uloga'.

Feminističke teoretičarke su počele da koriste termin 'rod' kako bi društvene odnosno psihološke karakteristike odvojile od bioloških koje su označene terminom 'pol'. Termin 'rod' počinje van lingvistike da se koristi šezdesetih godina dvadesetog veka; feministkinje su potencijal ovog termina videle u mogućnosti da se dovedu u pitanje različiti tretmani muškaraca i žena koji su obično bili pravdani biološkim razlikama. Celokupni doprinos feminističke nauke na temu 'roda' omogućava raspravu o rodu kao društveno konstruisanom, odnosno o rodnim ulogama kao naučenim i nametnutim.

Osnovna karakteristika rodnih uloga je rigidnost, odnosno insistiranje na jasnom razgraničenju između muške i ženske rodne uloge. Naravno, kroz istoriju se ta granica stalno pomerala, međutim insistiranje da granica mora da postoji opstaje.⁴ Pored toga opstaje i insistiranje na određenim karakteristikama. Njih ćemo označiti kao tradicionalne rodne uloge.

Razlika između tradicionalne muške i ženske rodne uloge pre svega se ogleda u aktivnosti odnosno pasivnosti – muškost, proizvod muške rodne uloge, je

² Na Zapadu postoje nastojanja da se dokaže rodna simetričnost nasilja u porodici, odnosno da su muškarci i žene skoro u istom broju počinioci nasilja, i da je jedina razlika u tome što muškarci češće bivaju kažnjeni. Majkl Kimel je sagledao relevantnije radove koji tvrde postojanje rodne simetričnosti nasilja u porodici i došao je do zaključka da autori tih radova zanemaruju određene činjenice koje, kada se uzmu u obzir pokazuju da je nasilje koje muškarci čine prema ženama drugačije od onoga koje žene čine prema muškarcima, i da je muško nasilje daleko ozbiljnije dok je žensko nasilje najčešće deo reakcije na inicijalno nasilje. Michael Kimmel, „'Gender symmetry' in Domestic Violence A Substantive and Methodological Research Review“ u *Violence Against Women*, November 2002 vol. 8 no. 11 str. 1332–1363.

Kod nas još uvek nije bilo zvaničnih pokušaja da se rodna simetričnost nasilja u porodici dokaže, odnosno nije bilo ozbiljnijih naučnih studija. Međutim, to ne znači da se ova tvrdnja, u nekom obliku, ne može čuti u javnosti. Na primer, u tekstu *Zvicanje* (Vreme 1132) autor Miloš Vasić, između ostalog tvrdi da su krvni delikti do kojih dolazi u porodici izazvani ženskim 'zvicanjem', odnosno da je i samo 'zvicanje' vrsta nasilja.

³ Blagojević Hjuson, 2012: 69.

⁴ Kao i za svaku ulogu i za rodnu ulogu se treba adekvatno obući. U današnje vreme dominira uverenje da dečake treba oblačiti u plavo, dok devojčicama treba obezbediti roze garderobu. Ovo uverenje se neretko pravda prirodnim afinitetima dece prema tim bojama, odnosno tvrdi se da je deci u polu upisana i preferenca prema određenoj boji. Međutim kako istoričarka Džo B. Paoleti (Jo B. Paoletti) pokazuje u svojoj knjizi „Roze i plavo: raspoznavanje dečaka i devojčica u Americi“ (Pink and Blue: Telling Boys from Girls in America, Indiana University Press, 2012) ova podela – za dečake plavo, za devojčice roze, novijeg je datuma, odnosno teško da se tu može govoriti o 'prirodnosti'.

označena kao aktivna, ona koja oblikuje svet oko sebe, dok je ženskost, proizvod ženske rodne uloge, označena kao pasivna, ona koja se svetu prilagođava. To za sobom povlači još neke osobine; dok se od muškarca očekuje da bude snažan, od žene se očekuje pokornost, dok je agresivnost pozitivna osobina kod muškarca (naravno, određena vrsta agresivnosti i u određenim situacijama) kod žena se ceni nežnost.

Kada je u pitanju porodica zahtevi koji se nameću ženama i muškarcima postaju još rigidniji i izraženiji. Od žena se očekuje da obavljaju najveći deo kućnih poslova, i to onih jednoličnih, svakodnevnih; od muškaraca se očekuje, što se kućnih poslova tiče, da povremeno poprave neki kućni aparat. Od muškaraca se očekuje da učestvuju na tržištu rada, a od žena se očekuje da se brinu o deci. U kojoj meri će se ovi modeli ponašanja primenjivati zavisi od više faktora. Stepen obrazovanja, mesto stanovanja (ruralna ili gradska sredina), monetarni status, kao i mnogi drugi faktori, umnogome utiču na veće ili manje prisustvo tradicionalnih rodni uloga u okviru jedne porodice.

Rigidnost rodni uloga izaziva i dosta štete. Pojedince i pojedinke koji ne nauče rodne uloge na vreme, društvo kažnjava od malih nogu. Koliko dečaka je dobilo savet da „dečaci ne plaču“, odnosno da treba da potiskuju emocije, a devojčica da se „devojčice ne igraju auto-mehaničara“, odnosno da su im određena zanimanja zabranjena samo zbog toga što su devojčice? Insistiranje na tradicionalnim rodni ulogama izaziva sasvim opipljivu štetu, i ona se ogleda i u nasilju u porodici.⁵

Kako je muškost definisana aktivnošću i agresivnošću, a ženskost pasivnošću i pokornošću, ne iznenađuje činjenica da su žene u daleko većem broju žrtve nasilja u porodici. Zanimljivo je da se zanemarivanjem rodne perspektive u stvari se zanemaruje mogućnost da se nasilje u porodici spreči, jer je to vrsta nasilja koje eskalira. Jedna od najbitnijih stvari koja se redovno ignoriše kada se raspravlja o nasilju u porodici je to da počinioci tog nasilja nisu monstrumi, oni nisu izuzetak, već samo osobe koje usled određenih okolnosti u odigravanju društveno nametnutih uloga odlaze u ekstrem. Više o ovom fenomenu ćemo pričati u okviru analize teksta Željke Buturović „Dobre namere“.

2.1. Feminističke teorije o nasilju u porodici

Sada ćemo se osvrnuti i na feminističke teorije vezane za nasilje nad ženama i nasilje u porodici. Pre razvoja feminističkih teorija, teoretičari koji su se bavili analizom ove vrste nasilja razvijali su teorije koje su se pre svega fokusirale na ponašanje pojedinaca. Feministički pristup pokušava da proširi okvir u kome se sagledava nasilje u porodici i da u raspravu uključi i rodnu perspektivu. Međutim, feminističke teorije okvir šire i van rodne perspektive kako bi se sagledale i druge perspektive, kao što su rasna i klasna, i kako bi se prilikom analize obratila pažnja i na odnose moći. Konkretan primer razlika između dve vrste teorijskog sagledavanja nasilja u porodici možemo videti u sledećem citatu iz knjige Suzan Šehter

⁵ Kimel, 2011: 113–122.

Žene i muško nasilje. U toj knjizi ona se bavi doprinosima ranih pokreta za prava žena žrtava porodičnog nasilja koji počinju da se razvijaju sedamdesetih godina dvadesetog veka.

„Feministkinje i osobe koje se bave mentalnim zdravljem često se ne slažu oko toga da li bi bilo korisno društveno izazvane probleme koji proističu iz različite raspodele moći sagledavati kao abnormalne; s tim da feministkinje smatraju da ne bi, a osobe koje se bave mentalnim zdravljem da bi. Kada feministkinje predlože da nasilje nije rezultat ni bolesnih psiha ni bolesnih veza, čitalac ne bi trebalo da zaključi da feministkinje odbacuju psihologiju ili ignorišu nasilne pojedince. One naglašavaju potrebu za psihologijom koja analizira nasilje nad ženama u pravim kontekstima, uzima u obzir odnose moći, i pita se zašto su žene brutalizovane. Radije nego oceniti nasilje nad ženama kao patologiju ili propast porodičnog sistema, konceptualno je tačnije pretpostaviti da je nasilje nad ženama, kao i ono nad decom, ponašanje koje je opravdano i dopušteno u mnogim delovima kulture. Ekstremni slučajevi u kojima su žene iskasapljene od strane psihotičnih muškaraca predstavljaju samo jedan kraj kontinuumu nasilnog ponašanja, gde se umereniji oblici smatraju normalnim. Mnogi u ovoj kulturi opravdavaju udaranje žena“ (Schechter, 1982: 215).

Individualistički pristup nasilju nad ženama se pre svega fokusirao na same žene odnosno na žrtve, i tako je ostalo uprkos kasnijem doprinosu feminističke teorije. U knjizi *Tučene žene i feminističko zakonodovastvo* Elizabet Šnajder piše:

„U skorije vreme, ova psihološka perspektiva je od strane javnosti bila podsticana percepcijom ‘sindroma tučene žene’, izraza koji je originalno skovala feministička psihološkinja Lenora Voker kao klinički opis određenih psihičko-logičkih efekata koje trauma izazvana nasiljem proizvodi kod žena. Paradoksalno ‘sindrom tučene žene’ se sada koristi od strane medija i u sudnicama kao zgodna fraza koja može da opiše širok spektar problema: prethodne odgovore žene na nasilje i kontekst u kome se odgovori na nasilje dešavaju; dinamiku nasilne veze; podkategoriju post-traumatskog stresa; ili pak nasilje nad ženama kao širi društveni problem. Korišćenje ‘sindroma tučene žene’ kao okvira za objašnjavanje, fokus prebacuje sa nasilnog čina na ženu, i upotreba termina ‘sindrom’ nagoveštava da je ona ta koja je oštećenog mentalnog zdravlja“ (Schneider, 2000: 23).

Individualistički pristup koji je prethodio feminističkim teorijama, bio je jedini mogući pristup koji bi obezbedio očuvanje privatnosti i svetosti porodice. Kao primarno mesto gde se rodne uloge uče, porodica u patrijarhalnom društvu zauzima izuzetno bitno mesto. Potreba da se država spreči u regulisanju odnosa pripadnika određene porodice je potreba da se u okviru porodice održe nejednaki odnosi moći.

Poštovanje svetosti i privatnosti porodice doprinela je tome da zakonodavstvo jako dugo ignoriše nasilje u porodici.⁶ Republika Srbija nasilje u porodici

⁶ Kriminalizacija nasilja u porodici na Zapadu dešava se u poslednjih trideset godina dvadesetog veka. Na primer, godine 1994. u Sjedinjenim Američkim Državama, zahvaljujući radu ženskih organizacija kao i organizacija koje se bave ljudskim pravima, na federalnom nivou je ratifikovan akt Nasilje protiv žena (Violence Against Women Act – VAWA) (Schneider, 2000: 181).

kriminalizuje tek 2002. godine⁷, nakon mnogo godina lobiranja ženskih i feminističkih grupa kao i pojedinki. Činjenica da država nasilje u porodici nije sankcionisala ni na koji način sve dok ne dođe do smrtnog ishoda činilo je ovaj problem u najvećoj meri nevidljivim i ignorisanim od strane javnosti. To je takođe značilo da je do skoro, u društvu održavano uverenje da se nasilje u porodici tiče samo te porodice. Od kriminalizovanja nasilja u porodici prošlo je tek nešto više od deset godina. To nije dovoljno vremena da se dominantni stavovi u društvu promene.

Međutim, deset godina je sasvim dovoljno vremena da mediji, kao potencijalni važni činioci društvenih promena, razviju i počnu da primenjuju pravila o izveštavanju o ovoj izuzetno ozbiljnoj temi. Umesto da doprinesu otvaranju razgovora o ozbiljnoj temi, mediji se najčešće odlučuju za senzacionalizaciju.

3. Mediji i njihov tretman slučajeva nasilja u porodici

Pojedinačne slučajeve nasilja u porodici najčešće prate polutabloidna i tabloidna⁸ štampa, i to nije iznenađujuće. Ovi slučajevi imaju savršene elemente za proizvodnju senzacionalističkih članaka i povećanje tiraža – seks, nasilje, jake emocije. Ozbiljnije novine se retko bave pojedinačnim slučajevima. Neretko se samo nađe kratka vest bez dodatnog komentara. Kada se u ozbiljnijim dnevnim novinama nađu članci o nasilju u porodici na prvi pogled se čini da se ta tema sagledava kroz prizmu celokupnog društva, a ne samo pojedinaca koji su neposredno uključeni u nasilje u porodici, i da samim time nude više nego članci o pojedinačnim slučajevima. Međutim, pored određenih razlika, postoji i jedna sličnost. I u jednom i u drugom slučaju rodna perspektiva u potpunosti izostaje te usled, kada se ti članci podvrgnu analizi, dođe se do zaključka da razlika skoro i da nema.

Ovaj trend ćemo najlakše sagledati kroz primere. Prilikom analize novinskih vesti služila sam se diskurs analizom kakva je opisana u članku Alana Bela, „Diskurzivna struktura priča u vestima“, kao i u knjizi *Vesti kao diskurs*, Teuna van Dajka. Alan Bel naglašava:

„U svom pristupu diskursu vesti fokusiram se na pitanje ‘šta ova priča u stvari kaže da se desilo?’... Ovaj analitički okvir pre svega teži da rekonstruiše ‘strukturu događaja’ za tu priču – odnosno da rekonstruiše, često iz fragmenata dostupnih informacija, šta priča kaže da se u stvari desilo. Stoga se ona koncentriše na osnove pričanja priče...: ko, šta, kad, gde, zašto, kako. Tek kada vidimo šta nam priča kaže možemo da sagledamo i šta nam ne kaže. Saznaćemo da priče u vestima redovno ne govore ono što na prvi pogled mislimo da govore“ (Bell, 2008: 59).

U analizi novinskih članaka ja ću se pre svega fokusirati na ono što nam ne govore. U prvom primeru ću analizirati tretman slučaja Vladislave Červenke u

⁷ Krivični zakon Republike Srbije, čl. 118.

⁸ U Srbiji se ozbiljnim dnevnim novinama, odnosno onima koje nisu tabloidne ili polutabloidne, na osnovu sadržaja, kao i na osnovu izbora tema i načina na koji se obrađuju, mogu smatrati samo *Danas* i *Politika*. Sve ostale dnevne novine spadaju ili u polutabloidna ili tabloidna izdanja.

dnevnim novinama *Blic* i *Politika*. U drugom primeru analiziram tretman slučaja Zorice Šejić u *Blicu*. Konačno, u poslednjem primeru analiziram dva članka objavljena u *Politici* koji se nasiljem u porodici bave kao širom društvenom pojavom. U pitanju su intervju sa kriminologom Zlatkom Petrovićem i autorski tekst psihološkinje Željke Buturović.

3.1. Slučaj Vladislave Červenko

U prvom primeru ćemo se osvrnuti na izveštavanje *Blica* i *Politike* o slučaju Vladislave Červenko, odnosno, sagledaćemo kako se štampani mediji i njihovi internet portali odnose prema pojedinačnom slučaju nasilja u porodici.

Novembra meseca 2012. godine, u Novom Sadu je ubijena dvadesetpetogodišnja Vladislava Červenko. Glavni osumnjičeni i kako se kasnije ispostavilo, ubica, bio je njen dugogodišnji partner Darijan Musić. Vladislava Červenko je bila pretučena na smrt.

Blic među prvima na svom onlajn portalu objavljuje vest o brutalnom ubistvu u Novom Sadu. Nedugo nakon inicijalne vesti, čim se saznalo ko je žrtva, *Blic* objavljuje i njenu fotografiju. Kada se saznalo ko je osumnjičeni i kada je policija zvanično objavila njegovu fotografiju i *Blic* objavljuje tu fotografiju. Objavljivanjem fotografija žrtve i osumnjičenog, *Blic* se potrudio da popuni 'prostor' usled nedostatka više podataka. Objavljene fotografije bi trebalo da posluže čitocima kao skraćena verzija podataka o žrtvi i osumnjičenom. Vladislavu Červenku su odlučili da prikažu na naslovnoj strani muškog časopisa *CKM*. Na pomenutoj naslovnoj strani ona je poluobnažena i zavodljivo gleda u kameru. Osumnjičeni Darijan Musić na fotografiji drži stisnute pesnice i preteće gleda ka kameri. Preko fotografija je čitaocima u stvari data naznaka kako treba reagovati na ovu vest, naime čak i ako zanemarimo problematičnost objavljivanja fotografije žrtve, moramo prepoznati da je objavljivanje fotografije žrtve, polugole, na naslovnoj strani muškog časopisa, izuzetno problematično. Žrtva je stavljena u seksualni kontekst, i predstavljena je kao osoba koja je novac zarađivala skidanjem. Fotografija osumnjičenog služi sličnoj svrsi; njegov stav je agresivan i čitaocima se daje naznaka da ga kao takvog zanemare, odnosno, od njega se drugo ne bi moglo ni očekivati.

Sledeći članak se skoro isključivo fokusira na žrtvu, piše se o nasilju koje je ona trpela, a ne o nasilju koje je on činio. Počinilac je skoro odmah, već u prvom članku odbačen kao neuračunljiva ličnost (ko bi drugi mogao da poćini takav zločin), međutim, naknadno se neuračunljivost (patologija ličnosti) pripisuje i žrtvi, a time joj se pripisuje i deo odgovornosti za zločin. I to je upravo ono o čemu piše Elizabet Šnajder. Fokus je dvostruko prebaćen na žrtvu – njenom seksualizacijom, i patologisanjem njene ličnosti. Samim time ovaj zločin prestaje da bude jedan od mnogih koji prate sličan obrazac koji može biti prekinut, i postaje jedan od mnogih zločina koji je bilo nemoguće sprećiti.

Članak u *Politici* ponavlja seksualizaciju žrtve, samo bez upotrebe slika. U članku se navodi:

„Vladislava Červenko bila je među poznatijim novosadskim manekenkama i fotomodelima. Posebno je skrenula pažnju javnosti u aprilu prošle godine serijom obnaženih fotografija u jednom tiražnom tabloidu, koje je plasirala ovdašnja agencija 'Rebit'.

Tom prilikom Vladislava je dala i intervju u kojem je rekla da se ovako slikala jer će fotografije možda videti ljudi koji će joj dati posao, ali i da joj je adut u zavođenju ranije bio osmeh, koji posle ugrađivanja silikonskih petica više nije u prvom planu. Obnažene fotografije ona je postavila i na svom Fejsbuk profilu bez ograničenja privatnosti“ (*Politika*, „Manekenka tučena do smrti“, 14.11.2012.).

Navodi o obnaženim fotografijama i podsećanje na intervju ne doprinose rasvetljavanju motiva zločina niti pak humanizovanju žrtve (makar ne pozitivnom). Ti navodi kao i pružanje informacije da je žrtva sama svoje obnažene fotografije postavila na svoj Fejsbuk profil dostupan javnosti služi samo jednoj svrsi. Žrtva se prikazuje u određenom svetlu – ponovo, kao i u *Blicu* uz upotrebu fotografije, fokus se stavlja na njeno zanimanje, međutim novinari *Politike* idu i korak dalje. *Ona sama je svima dozvolila da vide te fotografije, dakle nije u pitanju samo posao, ona uživa u pažnji.*

Patologizacija žrtve skoro uvek vodi u okrivljivanje žrtve. U ovom slučaju patologizacija je postignuta kroz seksualizaciju, kroz stavljanje žrtve u određeni kontekst koji je već mapiran u društvu na određeni način. Žene koje na bilo koji način imaju koristi od svoje seksualnosti, na primer rade kao modeli, označene su kao moralno sumnjive osobe. Insistiranje u medijima na tome da je žrtva bila model, da se fotografisala naga, nju označava kao nekoga ko ne zaslužuje razumevanje već osudu. Objavljivanje fotografije osumnjičenog, odnosno ubice, takođe služi tome. Kada su čitaoci na prvi pogled mogli da prepoznaju nasilnika, zašto nije mogla i ona?

3.2. Slučaj Zorice Šejić

Septembra 2011. godine u Kuršumliji na radnom mestu u pekari, ubijena je Zorica Šejić. Ubio ju je bivši suprug Jugoslav Šejić. U vesti objavljenoj 8. septembra 2011. u *Blicu* (članak „Žrtva iz Kuršumlije upozoravala policiju da joj bivši muž preti bombom“), navodi se da je ubica radio u vojsci, da je imao pristup oružju, da ga je žrtva ranije prijavljivala policiji, međutim da policija nije reagovala. U ovom slučaju fokus je stavljen na patologiju veze. Naime, bez obzira na činjenice koje više nego uverljivo govore da je ovo ubistvo moglo da bude sprečeno (učestale pretnje od osobe koja ima pristup oružju koje su prijavljivane policiji), fokus priče je na motivu. Iako je vest pisana pre saslušanja osumnjičenog, u *Blicu* se kao mogući motiv navodi – ljubomora. Dakle, fokus je ponovo stavljen na patologiju pojedinca, u ovom slučaju patologiju veze (dve individue). Ne osvrće se na sasvim očigledne nejednake odnose moći u vezi; ne obraća se pažnja na to da žrtva očigledno nije imala kome da se obrati za pomoć.

Ljubomora se najčešće može sresti kao šifra koja se koristi u dnevnoj štampi prilikom izveštavanja o slučajevima nasilja u porodici. Čitalaštvu se signalizira da se uzrok

za zločin može naći kod konkretnih pojedinaca i u njihovim odnosima. Uticaj odnosa moći među tim pojedincima, koji je analogan odnosima moći u društvu se zanemaruje iako se konkretni primeri, kao u ovom slučaju, nejednake raspodele moći navode.

U oba ovde navedena primera kao motiv se navodi ljubomora; u prvom navedenom primeru se insistira na tome da je u pitanju 'bolesna ljubomora' (implicirajući da postoji i 'zdrava ljubomora'); u oba primera se navodi da je žrtva tražila pomoć od policije ali da, očigledno, adekvatnu pomoć nije dobila. Oba ova navoda, bez analize odnosa moći koji su dominantni u društvu i koji informišu većinu ličnih veza, samo doprinose održavanju stereotipa i udaljavanju od pravog problema. A stereotipi koje održavaju su izuzetno opasni – navodi o ljubomori, objavljeni pored izjava nasilnika kako je mnogo voleo žrtvu (primer Vladislave Červenke) romantizuju nasilje nad ženama. Takođe se održava stereotip da neke žene „vole“ nasilne momke i da se ništa ne može uraditi povodom toga, i kao dokaz se navodi – ako ne voli, zašto bi se onda stalno vraćala nasilniku.

Međutim, stvari su mnogo komplikovanije. Većina feminističke teorije koja se bavi nasiljem u porodici informisana je praksom. U okviru prakse, pre svega iz rada sa ženama žrtvama nasilja u porodici, primećeno je da je napuštanje situacije nasilja proces, i primećeno je da je tako upravo zbog odnosa moći u društvu, a ne samo u pojedinačnoj vezi. Kao što smo mogli da vidimo u ovim primerima žrtve su se obraćale policiji, ali nisu dobijale pomoć. Ovde treba dodati da su većina radnika organa bezbednosti muškarci i nemaju razumevanja za žene žrtve nasilja. Novinski članci se izuzetno retko osvrću na to i retko to stavljaju kao fokus priče.

Fokusiranje na pojedince i njihova patologizacija skoro uvek kao nusproizvod imaju okrivljivanje žrtve. Kada se svaki slučaj sagledava pojedinačno, neminovno se nameće pitanje – zašto je žrtva dozvolila da se to desi? Zar nije primetila znake upozorenja? Zar nije mogla jednostavno da ode? Kao što sam već naglasila, nasilje u porodici predstavlja specifičnu vrstu nasilja, pre svega zbog odnosa nasilnika i žrtve, ali o tome više u okviru analize sledećeg primera.

3.3. Autorski tekstovi Željke Buturović i intervju sa Zlatkom Nikolićem

Pored članaka o pojedinačnim slučajevima u kojima se nedostatak rodne perspektive može pripisati težnji novinara da napišu tekst koji će privući najveći broj čitalaca, povremeno se može naići i na članke koji su svesni rodne perspektive, ili bi, s obzirom na profesiju trebalo da je budu svesni, ali je namerno ignorišu. Ovde izdvajam dva primera, tekst Željke Buturović doktorke psihologije „Dobre namere“ objavljen januara 2011. godine, i intervju „Krvavi pečat zločina iz časti“, objavljen jula 2012. godine u kome je glavni sagovornik Zlatko Nikolić kriminolog. Oba teksta su objavljena u *Politici*.

U tekstu „Dobre namere“ (*Politika* 05.01.2011), Željka Buturović pišući o promeni definicije nasilja, a u vezi sa nasiljem u porodici, koja je proširena i ne uključuje samo fizičko nasilje, između ostalog navodi:

„Jedan od razloga za to je što se razblaživanjem pojma nasilja pomera fokus sa krivičnog gonjenja na terapijski pristup problemu, što je direktna posledica pogrešno percipirane rasprostranjenosti fenomena. Ako su velika većina nasilnika obični, razu-

mni ljudi, a ne opasni kriminalci, onda se resursi usmeravaju na ono što je za njih primereno – razne radionice, edukacije i dizanje svesti koja će u dominantnoj ulozi uposliti razne društvene radnike. A jednom kad se ukoreni ideja da je nasilje vrsta bolesti ili neznanja a ne kriminal, ona se širi i na po život opasne nasilnike na koje počinje da se gleda kao na žrtve kojima nije potrebna kazna nego, kao i svakome ko se požalio da je ženi zagoreo ručak, lečenje. Iskustvo u mnogim oblastima je pokazalo da iskustvene siledžije među prvima shvataju ova pravila igre, i veštīm deklamovanjem politički korektnih fraza izbegavaju adekvatne sankcije“ (Buturović, 2011).

Dakle, Željka Buturović je uzela u obzir rodnu perspektivu, odnosno sagledavanje problema nasilja u porodici kao kontinuuuma u društvu, kao zločina na koji utiču odnosi moći u društvu i u porodici, a iznad svega kao zločina koji je moguće sprečiti (stoga proširivanje pojma nasilja) i odbacije ga. Ona nasilje u porodici sagledava kao bilo koji nasilan zločin, zanemarujući očigledno. Kada ste žrtva nasilnog zločina, vi na kraju dana niste primorani da sa nasilnikom delite životni prostor. Vi nemate decu sa nasilnikom. Vi niste finansijski ili emotivno zavisni od nasilnika. Sve su ovo specifičnosti nasilja u porodici. Još jedna specifičnost, koja je definisana feminističkom teorijom (a informisana je praksom) – nasilje u porodici je nasilje koje eskalira.

Upravo ono što Buturović na početku odbacuje – da su većina nasilnika sasvim obični prosečni ljudi, upravo to je strašna istina o nasilju u porodici; njega ne čine oni koji se ne uklapaju u normu, već oni koji u normi idu do ekstrema. U slučaju Zorice Šejić ovo je sasvim jasno. Pretnje bivšeg supruga ona je shvatila dovoljno ozbiljno da pozove policiju, međutim, policija, ljudi iz okoline, kolege i prijatelji, nisu primetili ništa van norme. Sve dok nije došlo do ubistva. Jasno je zašto je stav koji zauzima Željka Buturović primamljiv. Ukoliko nasilje u porodici zaista vrše monstri onda ih mi možemo prepoznati i možemo izbeći sudbinu svih tih žena. U tekstu Željka Buturović navodi sledeći podatak – „Prošle godine u Srbiji je ubijena trideset jedna žena...“ i uteha koju njen stav pruža je da mi nećemo biti te žene ili te ubice. Mi ćemo izbeći tu sudbinu jer mi, njeni čitaoci i čitateljke prepoznamo monstrome. I kao i u člancima o pojedinačnim slučajevima u prethodna dva primera, i ovde, u autorskom tekstu koji se bavi nasiljem u porodici kao društvenim fenomenom, žrtve su okrivljene za zločin koji je izvršen nad njima.

Zlatko Nikolić, kriminolog, na početku intervjua naslovljenog „Krvavi pečat zločina iz strasti“ (*Politika*, 30.07.2012) navodi tri primera ubistva u porodici. U sva tri primera suprug ili bivši suprug je ubio svoju sadašnju ili bivšu suprugu. Međutim, Nikolić se ni jednom u ostatku intervjua ne osvrće na tu činjenicu, ali zato navodi da je „U sva tri slučaja motiv ubistva je, prema prvim nalazima istrage, bila ljubomora“. I ponovo se težište stavlja na patologiju veze, ponovo su pojedinci jedini kojima se bavimo. I ponovo se zločin stavlja na teret žrtvi:

„Ljubav je čovekova potreba da prevaziđe strah od usamljenosti i nepripadnosti. Kako su te strasti razvijene zavisni od prirode pojedinca, ali i od socijalnih prilika u kojima on živi. Maligna agresivnost razvija se kod pojedinca kada u porodici ne postoje ljubav i solidarnost“.

Ako je verovati ovom citatu, ako određenim osobama uskratite ljubav, doći će do nasilja. To ukazuje da je žrtva odgovorna za postojanje odnosno nepostojanje nasilja u porodici. A to je jako problematičan stav, naročito kada taj stav iskaže 'stručnjak' u cenjenom dnevnom listu.

Zlatko Nikolić otvorenije okrivljuje žrtve od Željke Buturović, međutim i jedan i drugi tekst doprinose stvaranju konteksta u koji se pojedinačni slučajevi kasnije lako ukllope. A u tom kontekstu žrtva snosi makar deo krivice. Kada je kontekst uspostavljen, dovoljno je da novinar/ka kasnije upotrebi određenu fotografiju ili pak neku od ključnih reči ili izraza i čitaoci već imaju spremnu reakciju – a reakcija podrazumeva okrivljivanje žrtve.

4. Zaključak

Nasilje u porodici predstavlja specifičnu vrstu nasilja. Ono se dešava u okviru porodice, dešava se između ljudi koji dele životni prostor, koje povezuju deca, koji se finansijski i emotivno vezani jedni za druge. Međutim, te ljude takođe povezuje i neravnomerna raspodela moći u vezi, gde najčešće muškarac ima veću moć. Feministkinje, aktivistkinje i teoretičarke, od sedamdesetih godina XX veka insistiraju na uključivanju rodne perspektive kada se o ovoj vrsti nasilja raspravlja, bilo u cilju osavremenjivanja zakonodavstva, bilo u cilju podizanja svesti javnosti putem medija. Kao što smo mogli videti kod navedenih primera, kada nedostaje rodna perspektiva stvara se kontekst u kome je žrtva sama kriva za to što joj se desilo.

Ovu dimenziju zanemaruju institucije koje bi trebalo da se bave ne samo kažnjavanjem nasilnika, već i prevencijom zločina. Međutim, nisu samo institucije te koje zanemaruju specifičnosti nasilja u porodici.

Mediji imaju veliku potencijalnu moć, imaju mogućnost da, kroz promenu konteksta u koji se stavljaju slučajevi nasilja u porodici, utiču na društvene promene. Kriminalizacija nije dovoljna kako bi se smanjio broj slučajeva određene vrste nasilja u društvu, naročito kada se ono dugo smatralo neizbežnim, pa čak i neophodnim. To žrtve ostavlja ranjivijim i manje spremnim da same potraže pomoć. Osim toga, građani moraju imati svest o tome i moraju biti spremni da pomognu žrtvi, pre svega prijavljivanjem zločina.

U podizanju svesti građana i potencijalnih žrtvi mediji bi mogli da odigraju nemerljivu ulogu. Međutim, upravo u ovim slučajevima oni se odlučuju da svoju potencijalnu moć iskoriste kako bi povećali tiraž. Pre svega mediji imaju mogućnost da određene probleme drže u žiži javnosti time vršeći pritisak na institucije da se problemima koji se ne rešavaju adekvatno ili uopšte, pozabave na adekvatniji način. Iako se o slučajevima nasilja u porodici stalno piše u medijima, uvek se ponavlja isti krug, proprati se zločin, hapšenje nasilnika, u zavisnosti od situacije se napiše nekoliko tekstova i završi se izveštajem sa sahrane žrtve. Nikakvih propratnih informacija nema, od nadležnih organa se ne zahteva objašnjenje za zločin iako je, na primer, pre zločina na nasilno ponašanje ukazivano pozivanjem

nadležnih organa, pre svega policije a zatim i socijalne službe ili neke druge institucije. Iznad svega nema ozbiljnog upita zašto se ti slučajevi ponavljaju iznova i iznova i zašto su u najvećem broju tih slučajeva žrtve žene.

Literatura

I Štampane monografske publikacije

- Blagojević Hjuson, M. (2012). *Muškarci i žene u Srbiji: šta nam govore brojke*. Beograd: Publikum
- Kimmel, M. (2011). *The Gendered Society*. New York: Oxford University Press
- Paoletti, J. B. (2012). *Pink and Blue: Telling Boys from Girls in America*. Indianapolis: Indiana University Press
- Schechter, S. (1982). *Women and Male Violence*. Boston: South End Press
- Schneider, E. M. (2000). *Battered Women & Feminist Lawmaking*. New Haven and London: Oxford University Press
- Van Dijk, T. A. (1988). *News Analysis: Case Studies of International and National News in the Press*. London: Lawrence Erlbaum Associates

II Članak iz zbornika

- Bell, A. (2008). The Discourse Structure of News Stories. U Teun Van Dijk (ur) *Discourse Studies*. London: Sage, 58–89.

III Članak iz časopisa

- Kimmel, M. (2002). 'Gender symmetry' in Domestic Violence A Substantive and Methodological Research Review. *Violence Against Women*, vol. 8 no. 11, 1332–1363.

Ana Jovanović

THE SIGNIFICANCE OF GENDER PERSPECTIVE IN MEDIA REPORTING ON CASES OF DOMESTIC VIOLENCE

Summary: Although the problem of domestic violence is an extremely serious subject, Serbian media, especially the daily press, have still not found an adequate way of informing the public about this type of tragic cases. The currently dominant model is sensationalist and does not contribute to a better public understanding of this complex issue, but only to strengthening of the already dominant stereotypes. One of the main reasons for this failure lies in omitting the gender perspective on the phenomenon of domestic violence. In this paper, I will analyze the particular ways in which cases of domestic violence (and especially those of domestic homicide), are dealt with in the daily press. Also I

will point towards specific ways that the gender perspective is omitted, as well as to the ways in which its inclusion would contribute to more professional and constructive reporting about these difficult issues, and to raising the public consciousness about the best methods of dealing with them. In this, I will primarily draw on the insight of contemporary feminist theory on the phenomenon of domestic violence.

Key words: domestic violence, journalist ethics, gender perspective, feminist theory